

MOET MEN DE NATIES AFSCHAFFEN OPDAT ZE ELKAAR NIET Zouden UITMOORDEN?

Leszek Kotakowski

Iedereen stelt zich twee vragen. Ten eerste: hoe kan men verklaren dat de zogenaamde snelle mondialisering van de communicatiemiddelen, van de goederen- en kapitaalsuitwisseling – het langzame maar zichtbare verval van de Natie-staat en van de instellingen van de nationale soevereiniteit – gepaard gaat met de groei van de nationalismen en vaak moorddadige, militante tribalismen? Zou het kunnen dat het behoren tot een etnische streek waar men zich 'thuis' voelt, een onoverwinnelijke natuurlijke behoefte is; dat mens zijn *tout court*, een lid van het menselijk ras, ervaren wordt als een abstracte toestand en dat diezelfde 'mondialisering' de etnische identiteit bedreigt? Het is waar dat sommigen deze dreiging gewaarworden en dat de weerstand ertegen, hoewel die vaak barbaarse en terroristische vormen aanneemt, geworteld ligt in een, irrationeel maar begrijpelijk, wanhopig verlangen om het cosmopolitisme te verhinderen, opgelegd door de dwang van de wet of van de economie. In de landen waar er een onderdrukking van de etnische minderheden was, maar nu niet meer, ervaren deze minderheden bedreigingen, niet meer van politie of censuur, maar van het verlies van hun culturele homogeniteit; in veel gevallen zouden zij liever hun eigen soevereine Staat oprichten en hun identiteit bevestigen door het opdrijven van het aantal paspoortcontrole- en douaneposten en vooral door de geforceerde uitdrijving van alle 'anderen' uit het territorium dat God hen heeft toevertrouwd.

Zo komen we tot de tweede vraag: hoe een oplossing vinden in verband met het immigratieprobleem? Hoewel migranten altijd hebben bestaan veranderen drie factoren het probleem essentieel. Vroeger namen de migratieprocessen eeuwen in beslag. Vandaag kan men zich in één dag van de ene naar de andere kant van de aarde begeven. Verder is er de verzorgingsstaat: elke immigrant is ten laste van de belastingplichtigen, zegt men, minstens voor enige tijd, vaak gedurende vele jaren. Tenslotte is er gewoonweg ook nog de bevolkingsdichtheid. Laten we naar de publieke discussies in Engeland of elders luisteren. Als je zegt: 'het is onmogelijk dat elk individu zich in ons land vestigt in naam van het asielrecht, wanneer hij voorwendt te kunnen vervolgd worden door de autoriteiten van zijn land, zonder dit te bewijzen', beschouwt men je als een racist of xenofob. Maar anderzijds eisen deze beschuldigingen niet duidelijk voor iedereen het recht op zich te kunnen vestigen in om het even welk land en er te leven ten laste van de staat, dit wil bijvoorbeeld zeggen dat de hele Chinese of Indische bevolking het recht zou hebben zich in Zwitserland te vestigen. Neen, dit zeggen ze niet, ze zeggen enkel: 'Indien je gelooft dat het hier om een ernstig probleem gaat, ben je een racist!'.

Ondanks de overwinningen van de democratie in de ex-communistische Centraal- en Oosteuropese landen en in Zuid-Amerika – hetgeen ons verheugt – bestaan er nog tirannieke regimes, en niet alleen in enkele duistere hoeken op onze aardbol. Het meest bevolkte land van onze planeet, China, leeft onder een barbaars en despotisch regime, en het merendeel van de beschaafde landen (Frankrijk inclusief) weigert het, zelfs verbaal, te veroordelen. De redenen voor deze terughoudendheid zijn gemakkelijk te begrijpen; toch zou men ze in andere gevallen niet samen willen zien bestaan naast een moralistische retoriek. Volgens normaal aanvaarde criteria, zouden de meeste Chinezen in het buitenland asiel kunnen vragen: de vervolgte nationale minderheden – Tibetaanse of Turkse, christelijke, islamitische, bouddistische minderheden, de leden van alle religieuze sekten, allen die de uitoefening van de rechten van de mens durven eisen. Zijn we bereid te zeggen dat elke Chinees het recht heeft asiel te verkrijgen in om het even welk Europees land? En als we daartoe niet bereid zijn, zijn we dan racisten? Ondertussen blijven de ware racistische bewegingen groeien.

De moeilijkheid is gemakkelijk in te zien. De culturele verschillen en de conflicten zijn inderdaad reëel en men kan wel zeggen dat het wenselijk is dat verschillende beschavingen en tradities eerder zouden bijdragen tot de verscheidenheid van de wereld in plaats van spanningen en oorlogen uit te lokken; maar hoe moet men daar in slagen? Wanneer bijvoorbeeld Polen of Kroaten zich in Duitsland of de VS vestigen, zullen hun kinderen verduist of veramerikaniseerd raken, omdat het essentieel om dezelfde beschaving gaat. In andere gevallen leven migranten gedurende generaties in enclaves die de autochtonen als een bedreiging van hun levenswijze aanvoelen.

De godsdienstoorlogen zijn niet meer denkbaar binnen het westerse christendom en ik laat de vraag terzijde of dit het resultaat is van de vooruitgang dankzij de Verlichting dan wel eerder van onze religieuze onverschilligheid. In het grote schisma tussen het christendom van het Oosten en het Westen, dat enorme gevolgen had voor de wereldgeschiedenis, bestond het enige dogmatische probleem erin dat moest beslist worden of de Heilige Geest enkel uit de Vader, dan wel uit de Vader en de Zoon voortkwam, en de waarlijk onthutsende vraag was of bij de heilige communie het brood al dan niet ongedesemd moest genuttigd worden. Vandaag is de islam de enige godsdienst waarvoor zeloten bereid zijn massamoorden, bloedige vervolgingen en oorlogen te organiseren. Zij die de islamitische wereld kennen – en ik pretendeer niet daar bij te horen – zeggen ons: het gaat niet om de hele islam, maar om militante minderheden en de islam is geen homogene beschaving. En ze voegen eraan toe: het gaat helemaal niet om de traditionalisten, de vromen, toegewijd aan bronnenonderzoek en weinig geïnteresseerd in de seculiere wereld, maar het gaat om fanatieke politieke groepen. Ik neem deze uitleg graag aan, maar de min of meer algemene aanwezigheid van deze militante en terroristische fracties, met hun gekke dromen over hun dominantie over de hele wereld in de nabije toekomst, kan niet beletten ons ongerust te

stemmen. Ik begrijp de islam slecht; nadat ze gedurende eeuwen een florissante beschaving heeft doen ontstaan, na zoveel evolutie in de wetenschappen, de filosofie en de literatuur, weet ik niet waarom zij in een sluimertoestand is geraakt om niet meer te herleven. Het ziet er inderdaad niet naar uit dat de zogenaamde islamitische wedergeboorte van de laatste jaren vruchtbaar heeft gewerkt in het culturele leven (ik denk uiteraard niet aan de culturele evoluties in de islamitische landen, maar slechts aan de ontwikkelingen, geïnspireerd door de musulmaanse godsdienst). Over enkele tientallen jaren zal men trouwens zien of deze wedergeboorte de uitputting van de petroleumreserves in het Midden-Oosten zal overleven.

Kan men zich in Europa nog oorlogen tussen naties, etnische oorlogen voorstellen? Dit lijkt onwaarschijnlijk. Ten eerste: onder de ontelbare oorlogen die in alle hoeken van de wereld uitbarsten, is er na de eerste wereldoorlog geen enkele waarbij democratische landen elkaar bestreden hebben: de tirannie is de moeder van de oorlogen (voor de eerste wereldoorlog waren de criteria voor de democratie nog niet goed vastgelegd). Vervolgens, hoewel de opmars naar een verenigd Europa irreversibel kan lijken en de Natie-staat kan lijken te verdwijnen, heeft men toch het recht te denken dat dit een fenomeen is dat in de nabije toekomst zal beschouwd worden als een voorbijgaande vorm, van korte duur.

Dit alles is waarschijnlijk, maar niet zeker; een tendens die enkele tientallen jaren heeft standgehouden lijkt ons een natuurwet, men verbeeldt zich niet dat zij kan verdwijnen. Dit is een illusie. Het is mogelijk dat een Europese eenheidsstaat, met een Europees bestuur wordt opgericht; het is mogelijk maar helemaal niet zeker. Het is waar dat geen enkele natuurwet naties die samen, of als burens leven, veroordeelt om in permanente staat van oorlog te verkeren. Maar de etnische vijandigheden zijn geenszins een zeldzame extravagantie in de geschiedenis. Heel recent waren we getuigen van de ontzettende wreedheden in de gebieden die het vroegere Joegoslavië vormden. Is het onmogelijk dat zich dit daar of elders herhaalt? Men moet dit hopen, maar wat zijn onze garanties? Zeker, zolang de economische situatie redelijk goed is en de groei voortduurt is dit alles weinig waarschijnlijk, maar, God beware ons in het geval van een economische catastrofe. Het gaat steeds om hetzelfde illusoire denkbeeld: we hebben in een relatief lange periode van groeiende welvaart geleefd, dus moeten we denken dat het steeds zo zal blijven, en dat we steeds welvarender zullen worden, in een oneindige toekomst. Maar de vrijheid is nooit verzekerd, ze vereist een onophoudelijke waakzaamheid en indien die verzwakt, komt de vrijheid, zoals alle fundamentele waarden van de mens, in gevaar.

De tribale separatismen en nationale vijandigheden blijven in Europa sterk aanwezig. Op dit ogenblik zijn ze niet sterk genoeg om de sociale stabiliteit te bedreigen. Maar wanneer en in welke omstandigheden ze explosief kunnen worden weten we niet, dit is onberekenbaar. Men moet dus niet zeggen: 'dit alles is het residu van een reeds lang vervlogen tijd; nu kunnen we glimlachen'.

Het lot van Europa is bezaaid met ontelbare momenten, die men aarzelingen van de geschiedenis kan noemen: situaties waarbij een licht stootje – zoals bij de roulette – de loop der gebeurtenissen op een beslissende wijze – desastreus of voorspoedig – heeft veranderd en we stellen vast dat er niets noodzakelijks nodig was voor dat duwtje, en dat een minuscuul verschil een andere richting aan het lot van de mensheid had kunnen geven. Er is slechts één enkele zekerheid in de geschiedenisfilosofie: er is geen enkele historische wet, er is slechts het toeval of de goddelijke voorzienigheid, waarvan de decreten voor ons totaal onbegrijpelijk zijn. Precies daarom zijn zowel de optimistische als de pessimistische attitudes tegenover de toekomst eveneens irrationeel.

(vertaling: Sabine Gilleman)

*Lezing voor de 'Académie universelle des cultures', verschenen in Franse versie bij Grasset (Parijs) in 2000.